

HAC, HİCAZ VE ÇEVRE

Sevgili okuyucularım bu yazımda size 2019 hicri 1440 yılı haccında ki çevre ile ilgili düşüncelerimi yazıyorum. Allah sizlere de bu kutsal toprakları ziyaret etmeyi nasip eylesin.

Hac; dini sebeplerle, genellikle dini önemi olan mekan ve yerlere yapılan ziyaret ve gezi. Hac aynı zamanda islam dinindeki dini bir ziyaret barındıran hac ibadetinin özel ismidir. Hac kelimesi ibaranice hag şeklindedir. Bir şeyin etrafında dönmek, dolanmak 'manasındaki hvg kökünden türemiştir. Biz burada islam dinin meri olan hac ibadetinden ve 2019-1441 haccı özelinden bu makalemizde bahsedeceğiz. Hac Kur'anda şöyle geçer. 'Yoluna gücü yeten her kimsenin o Beyti hacc etmeside insanlar üzerine Allah'ın bir hakkıdır.' Al-i imran 97. İbrahim'i Beytullah'ın bulunmuş olduğu yere yerleştirdiğimizde de şöyle demiştik: 'Bana hiçbir şeyi eş tutma, tavaf edenler, kıyam edenler, rukua varanlar ve sücüd edenler için evimi temiz tut.' Rasülüm insanlar içinde haccı ilan et, gerek yaya gerekse uzak yollardan zayıf develer üzerinde sana gelsinler.' Hac Suresi ayetler: 26-27-28.

Hicaz: الحجاز Arap yarımadası Asya'dan sayılmış olduğu halde arazinin tabiatınca, tabiat ve iklim durumunca Asya'dan fazla Afrika'ya benzerdir. Bölge eski dünyanın üç kıtanın merkezindedir. Mekke yeryüzünün göbeğidir, denir. Hicaz; Arabistan yarımadasında Kızıldeniz'in doğu sahili boyunca uzanan ve Haremeyn ile mîkât yerlerini içine alan kuzeydeki Ürdün'den güneydeki Asir bölgesine doğru uzanan coğrafî bölgedir. Mekke ve Medine dışında; Cidde, sayfiye yeri olan Taif ve Medine'nin limanı yanbu şehirlerini içerir. Sözlükte "iki şeyi birbirinden ayıran sınır, engel" anlamına gelen ismin iki bölgeyi birbirinden ayırdığı için verildiği hususunda ittifak edilmiştir. Bölgenin, sık sık rastlanan ve tabii bir engel oluşturan bazalt kayalıklar (harre) sebebiyle Hicaz adını aldığı da ileri sürülmüştür.

B-HİCAZDA İKLİM VE ÇEVRE:

1. Coğrafya: Hicaz toprakları coğrafî görünüş bakımından farklılık arz eder. Bölge içerisinde düz araziler, dağlar, alçak kısımlar, harreler, vadiler ve çöller yan yana bulunmaktadır. Hicaz kurak ve verimsiz arazilerin bol olduğu bir yer şeklinde tarif etmektedir. Bundan dolayı bölgede birçok iklim farklılıklarına rastlanmaktadır. Hicaz şehirlerinin kışları en soğuk geçeni Tâif'tir. Bölgenin hemen her yerinde kuraklık hüküm sürer; genelde yağmurlar sonbaharda görülür. Kurak arazilerin uzantıları üzerinde tarıma, dolayısıyla yerleşik hayatın gelişmesine imkân veren bazı vahalar vardır. Bundan başka bölgede, İslâm'ın zuhurundaki haberlerde isimlerine sık sık rastlanan Mekke ve Medine çevresindeki dağlar da bulunmaktadır. Serât dağ silsilesinin, yer yer faylarla kırılmış ve sönmüş volkanların meydana getirdiği harrelerle kesilmiş olduğu görülür. Hicaz'da bulunan en geniş vadi, Câhiliye şiiirlerinde geçen ve Hz. Peygamber'in seriyeleri münasebetiyle sık sık zikredilen İdam (günümüzde Vâdilhamd) vadisidir. Eşca' ve Cüheyne kabilelerinin yaşadığı vadi, güneydoğuda Hayber harresine kadar uzanarak güneyde Akîk ve Kurâ vadileriyle birleşir.

Diğer önemli bir vadi de hac yolu üzerinde yer alan ve hurmalıkları, verimli toprakları ile ünlü olan Vâdissafrâ'dır. Asir bölgesinde en yüksek yeri 2500 metredir. Şemsettin Sami'den naklen Arap yarımadasının üçte ikisi mamur veya imar edilmesi kabil olup üçte biri oturmaya elverişli olmayan çöl halindedir. Filistin ile Babülmendep arasında 20 kadar sönmüş yanardağ vardır. Bunlardan yalnız Hayber yakınındaki yanardağ hicretten 600 sene önce lav çıkarmış, başka bir rivayete göre ise Hz. Ömer zamanında alevler çıkarmıştır. (2, 109)

2. Su Kaynakları; Bölgenin vadi ve harrelerin bulunduğu yerleri su kaynakları bakımından zengin iken çöl halindeki alanlar başta olmak üzere birçok kesimi tarih boyunca suya hasret çekmiştir. Suyun bol olduğu Medine, Hayber, Tebük vb. şehirlerde tarım ve ona bağlı faaliyetler gelişirken Mekke gibi tarım imkânından yoksun yerlerde ticaretin ön plana çıktığı görülür (6, 434) Arap yarımadasının kendine mahsus özelliklerinden birisi nehirlerin azlığı olup bu geniş ülkede ırmak denilecek hiç bir nehir yoktur. Serat dağlarından hicaz ülkesine akan sular pek az olup asir ve yemen de daha ziyade ise de mesafenin azlığı hesebiyle bunlar çaylar halinde kaldıktan sonra ekseri tihame kumlarında kuruyup, yalnız yağmur mevsiminde Kızıldenize vasıl olabilirler. Bunların başlıcaları Mekke ve Taif yakınlarında akan vadiyi Behre ve Vadiül Kenune, Asir de ki Vadiyul Aşr, ve Yemende ki Vadiyus-sem'dir. Serat dağlarının ve hususiyle Asir ve Yemen ülkelerinin deki güney kısmının doğu eteklerinde de birtakım nehirler akar. Bunlar dağların arasında aktıkça büyümekte mesafeleri daha uzun ise de, iç taraftaki çöllere ulaştıkça, yalnız yağmur mevsiminde sel halinde bir dereceye kadar uzanıp başka mevsimde kururlar. Bunlar adeta nehir yatakları olup yağmur mevsimlerinde bazen içlerinden hayli büyük ve hızlı seller akar. Bunların en büyüğü asir tarafından doğup yarım adanın büyük bir kısmını aşarak Fırat'a ulaşan Vadiyür Rahim'dir ki bunun selinin Fırat'a kadar ulaştığı vardır. (2, 111)

3.Hava ve iklim Durumu: Hicaz'da Yemen kadar yağmur yağmıyorsa da yine havası mutedilce olup özellikle Taif cihetinde ve Medine-i Münevvere'de kışın kar yağdığı dahi olur. Geniş çöllerin içinden geçen rüzgar Sam ve Semun ismiyle maruftur ve gayet sıcak ve boğucudur. Bu rüzgar çöl tarafından gelip yağmurların

vücuda getirmiş olduğu yeşilliği kurutarak ortalığı çöle çevirir. (2, 112)
Hicaz'ın yüksek ve dağlık olan güney toprakları azda olsa yağış alır ve dolayısıyla tarıma daha elverişlidir.

4.Mahsuller: Arabistan ve hususiyile hicaz da başta hurma en birinci mahsül olup bu mübarek meyvenin pek çok nevişleri yetişir. Arapların biricik geçim kaynağıdır. Buğday, arpa, susam, darı, mercimek, bakla, fasulye, mısır ve diğer hububat çoğu yerde yetişir. Nar, elma, karpuz, kavun, turuncgiller, erik, muz pek çok meyve yetişir. Sebzeler; hindiba, pazı, domates, sarmısak, soğan, bamyas vs.

5.Ormanlar: Arap yarımadasında anılmaya değer ormanlar olmayıp dağların ekserisi taşlık ve çıplaktır. Ağaçları yukarıda sayılan meyvelerin ağaçlarıdır. Seyrek ılgın, ardıç, yaban kirazı, yabani zeytin, yabani yasemin ağaçları vardır. Yağmur mevsiminde yeşil otlarla örtülür fakat semun rüzgarı bunları kurutur. Sulak yerelerde bir kaç çeşit yüksek kamışlar oluşur bunlar ev yapımında kullanılır. (2, 113)

C-KAYNAKLARDA HİCAZ DA ÇEVRE

1. Medine-i Münevver'e'nin hurma bahçeleri çok ve suları boldu. (5, 48)
2. Eyüp Sabri Paşaya göre Medine-i Münevver'e'de sebzelerin her çeşidi yetiştiği gibi: başta hurmaların en iyisi olmak üzere kavun, karpuz, şeftali, incir, Limon, turunç, üzüm, Elma, nar, muz vişne...gibi her çeşit, meyve yetişir. (5, 48)
3. Yazın gündüzleri havanın gölgede 48 derece kadar vardığı, kışın gündüzleri

eksi 10 geceleri -15 olduğu ve suların donduđu belirtilir. (5, 48.)

4. Müslim ve Buhari'den naklen Hz. Aişe'den' *Resulullah aleyhisselam Medine'ye geldiğinde ve bizim Medine'ye geldiğimizde orası vebalı (sıtmalı) bir yer idi. Allahın en vebalı (sıtmalı) yeri idi.*' (5.123-124)

5. Buhari'de bir rivayet şöyledir: '*Medine'nin Buthan vadisinden acı ve pis bir su akar dururdu.*'

6- Buhari'den; '*Bilmem ki bir daha Mekke'nin fahh vadisinde çevremi ızhir ve kokulu celil otları sarmış olduğu halde... geceleyebilirmiyim. Acaba bir gün olupta mecenne sularının başına bir daha varırmıyım...*' (5, 125)

7- Müslim'den, Ebu Said el Hudri RA. rivayet ediyor: *Rasulullahı şöyle darken işittim: 'İbrahim in Mekke'yi haram yaptığı gibi, ben de Medine'nin iki kayalığı arasında kalan bölgeyi harem yaptım.' Oğlu Abdurrahman Ebu Said birimizi kuş yakalayıp elinde tutar halde gördüğünde, kuşu onun elinden alarak salıverirdi.'*

8. Rasülullah Medine korucusu olarak Bilal B. el Hars el Müzeni'yi görevlendirmiş, bu sahib, Hz. Peygamber dört halife zamanında devam etmiştir. Ömer B. el Hattab, Kudame B Mazun' un kölesine şu talimatı vermiştir. Sen şu oduncuları gözetleyeceksin. Medine'nin iki kayalığı arasında kalan bölgeden odun toplayanı gördüğünde baltası ve ipi senindir. (1; 109)

9. *Rasulullah Medine kalelerini yıkmayı yasakladı ve onlar Medine süsüdür,* buyurdu. (1,108)

10. *Peygamber A.S.Taifliler için:Onların vadisinin tamamı Allah için yasaktır, yasaklanmıştır. Dikenli ağacı kesilmez ve av hayvanı avlanmaz. Orada zülüm, hırsızlık yahut başka bir kötülük işlenmez. Vec vadisine en fazla Sakifliler hak sahibidir. Onların Taif'inden izinsiz geçilmez. Müslümanlardan biri orada kendilerine galabe çalmak üzere oraya giremez. Sakifliler Taiflerinde ve vadilerinde istedikleri gibi bina yahut başka bir şey yapabilirler.* (1, 104)

11. Müslim'den, Mekke'nin fethinde Rasullullah buyurmuştur. *Allah semaları ve yeryüzünü yarattığı zaman bu şehri harem dokunulmaz kılmıştır. Bu yüzden o Allah'ın haram kılmasıyla kıyamete kadar dokunulmazdır. ... Mekke'nin dikenli ağacı kesilmez, avı ürkütülmez, buluntusunu sadece ilan edilecek kişi alabilir, yeşil otu da yolunmaz. Mekke bölgesinde yasak olan fiiler: savaşmak, kan dökmek, ağaç kesmek, yeşil otu yolmak, avlanmak ve devamlı ilan olunan kişinin buluntuyu almasıdır.* (1, 105)

12. *Medine-i Münevvere'nin hurma bahçeleri çok ve suları boldu.* (5; 48)

D-HAC VE ÇEVRE:

Hac mevsiminde Mekke ve Medine de bir nüfus yoğunlaşmasını barındırır. 2019 yılı haccını değerlendirecek olursak; iki milyona yakın nüfusu barındıran bir nüfus hareketidir. Mekke'de Kabe-I muazzame çevresinde genişletme devam etmektedir. Medine de ise mescidi nebevi çevre yolları yapılmış yine çevrede yeni binalar yapılmaktadır. Yapılan düzenlemenin vizyon 2030 hedefleri olarak belirtilmektedir. Çalışma bittiğinde beş milyon hacı adayını almayı hedeflediği belirtilmektedir.

Telbiye günü, arefe günü ve şeytan taşlamanın yapıldığı 3 gün kişilerin Mekke civarında bulunması gerekiyor. Arefe günü Arafat meydanında vakfe den sonra Müzdelife'den Mina'ya yaya olarak gidilmekte bu 3-5 saat süren bir yürüyüştür. Minada kalan bazı ülke hacıları olmaktadır. Arafat Müzdelife 10 km. Müzdelife – Mina 5 km. Mina –Cemarat -Kabe- i Muazzama arası 10 km gibi yaklaşık olarak hesaplanabilir.

Medine'de de Ravza ile Kuba mescidi arasında 5 km gibi bir yürüme mesafesi var ve burası cumartesi günleri bir çok hacı adaylarınca yürünmektedir. Yine 5 km civarında Mescidi Nebevi Uhud Şehidliği yürüyüş mesafesi bulunmaktadır. Kuba Mescidi güneyde kible tarafında, batıda Cuma mescidi- yedi mescidler, kuzeyde ise uhud şehidliği bulunmaktadır. Bu merkezi Mescidi Nebevi olan 5 km yarıçaplı bir yarım daire gibi kabul edilebilecek bir alandır. Bu alanlar ibadetlerin yapıldığı alanlardır.

Yaklaşık iki milyar müslümandan 2 milyona yakın hacı aday gelmektedir. Bununda 8000 kişilik grup yani onda bir 5-6 günlük olarak Medine'de kalmaktadır. Yani 10 grup olarak Medine ziyareti yapılmaktadır. Medine'de Türkiye hacıları için konuşacak olursak 80 milyon nüfusun 80.000 hacı aday kabul edilmektedir. 1000 de bir oranında. Ve medineye 8 bin kişilik gruplar gelmektedir. Türkiye hacıları

Mescid-I Nebeviyye yakın otellerde kalamakta ve yürüyüş mesafesindeki bu otellerden kolayca mescid gidebilmektedir. Bu oteller düzenli olarak Mescid i Nebevi çevresinde yedi katlı olarak düzenli olarak yapılmaya devam etmektedir. **1-Katı Atıklar:** Medine’de katı atıklar düzensiz olarak toplanmaktadır. Ayrı toplama yalnızca AVM’lerde vardı. Fakat caddelerde ve Mescidi Nebevi çevresinde yerinde ayrıştırma ya rastlanmamaktadır. İki milyon hacı adayının Arafe günü Arafat meydanında bulunması haccın farzı ve olmazsa olmazıdır. Bunun yanında telbiye günü ve şeytan taşlamanın yapıldığı 3 gün kişilerin Mekke civarında bulunması gerekiyor. Müzdelife’den Mina’ya yaya olarak gidilmekte bu 3-5 saatlik bir gece yürüyüşüdür. Endonezya hacıları gibi bir çok ülke hacıları bayram günleri Mina’da kalmaktadır. Arafat ile Müzdelife arası yaklaşık 10 km.lik bir mesafedir. Müzdelife – Mina 5 km, Mina –Camarat – Kabe- i Muazzama arası 10 km gibi hesaplanabilir. Burada belirttiğimiz bölgede iki milyonluk bir nüfus hareketi olmaktadır.

Hacılara su vermek son derece sevaplı ve Kureyşliler için önemli bir vazife olarak görülmektedir. Havanın sıcak olduğu Hicaz’da pet şişe ile su dağıtılmaktadır. Arafatta iki milyon kişi toplanmakta ve bu nüfus sabaha Mina’ya varmaktadır. Bu 24 saate her kişi için en az bir litre su tüketimi olursa yaklaşık 3 tane 33 cl lik su içilir. Yani 3 tane su tüketimi olursa 6 milyon pet şişe ortaya çıkacaktır. Bunların geri dönüşümüne önem verilmesi ve sistemin kurulması gerekmektedir. Arafat’ta ve Kabe-i Muazzama arasında göze çarpan bir geri dönüşüm sistemi görülmemektedir. Cemar (Şeytan taşlama) bölgesinde sabit su sebillerine rastlanmaktaydı. Bu şişelerin iyi bir şekilde geri dönüşümü yapılmadığı söylenebilir. Sistemli bir geri dönüşüm yoktur. Bunu sağlanması ekonomik ve çevresel olarak önemlidir.

Yine Mekke-Medine arası 4 saatlik modern hızlı tren hattı kullanılmaktadır. 200 km. hızla hareket etmektedir. Bu raylı sistem yaygın olarak kullanılması çevre açısından olumlu etki yapacaktır. Yine mekke ile mina arafat arasında modern demiryolu yapıldığı görülmektedir. Daha fazla kullanılması çevre açısından olumlu olacaktır.

Hacı adayları;Havayolu 1650 000Karayolu 150000Deniz yolu 39000ile kutsal topraklara ulaşmaktadır. Türkiye’den 80.000 kişinin üzerinde kabul edilmektedir.

2. Klima ve Enerji; Soğutmada klima çok önemlidir. Bazı yerlerde pervaneden yararlanılmaktadır. Bazende pervanelere buharda ilave edilmektedir, nemlenme sağlanmaktadır.Diğer yönden pervaneden yararlanılmakta ve buharda ilave edilmektir, nemlenme sağlanmaktadır. Elektrik enerjisi sarfiyatı ile ve bu enerjinin petrol gibi fosil yakıtla karşılanması iklim değişikliği açısından sakınca oluşturacaktır.

3-Medine’de Tıbbi Atıklar: Medine’de tıbbi atıkların görevli bir şirket tarafından usulunce titizlikler gözlenmiştir. Tıbbi atıklar kliniklerde usulunce kapalı kaplarda toplanmakta ve görevlilerce toplanmaktadır.yapılan sık denetimlerle bu atıkların usulunce toplanıp toplanmadığını dikkat ediliyordu. Haftada iki gün düzenli tıbbi atıklar alınmaktaydı. Kesici aletler ayrı sert kaplarda toplanmaktaydı. Tıbbi atıkların toplanması ve sağlık kurumunun atık toplanması açısından modern çağdaş kurallara uyulduğu söylenebilir. Aynı uygulamanın Mekke’de yapıldığı söylenebilir.

E-HİCAZ MERALIK OLABİLİR Mİ? 19. Yüzyılın büyük muhaddislerinden Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi’nin hazırladığı Şerh-ü Garaibül Ehadisde geçen bir hadisi şerif şöyledir: **‘Mal çoğalıp, bir kişi malının zekatını kabul edecek kimse bulamayacağı bir duruma gelmedikçe ve Arap arazisi tekrar nehirler ve meralar haline dönmedikçe kıyamet kopmaz.’** Bu hadisin şerhinde şöyle demektedir:’ Arap arazileri bahçeler ve ziraat yeri olacak. Dendi ki Arapların arazilerinin çoğu

daha önce mera ve sahraları sulak idi. Sonra harap oldu. Sonra ahir zamanda insanlar bina işleri ile meşgul olacağından, mamur hale gelecek. Hadisin manası ahir zamanda Arapların arazileri boş kalacak, ziraat yapılmayacak ve insanların azlığı ve fitnenin birikimi dolayısıyla faydalanılamaz hale gelecektir. Fakat hadiste nehirlerden bahsedilmesi bu manaya uygun düşmüyor. Çünkü nehirlerin olduğu yerde imar olur. Dendi ki Arapların arazisinden maksat Medinedir. Müslüm, Ebu Hureyre' den rivayet. (3, 339)

Medine de oldukça fazla bakımsız alanlara rastlanıyor. İnşaat molozları bulunuyor. Sıcak araziler de zaman zaman halı kaplanan alanlar görülüyordu. Sultan 2. Abdülhamid'in Hicaz'a hediyesi Medine tren istasyonu çevresi son derece bakımlıydı, sulama uygulanıyordu ve su havuzu vardı. Modern yeşil bir peyzaj yapılmıştı. Yine Medine'de Kuba mescidi yönünde doğal olarak terk edilmiş eski bir bahçeye rastladım. Bir kaç dönümlük bu arazi yolun 3-5 metre düşük kotta terk edilmiş bir bahçe şeklindeydi. Yani bakımsız olarak da yeşillikler içindeydi. 2019 son baharında Hicazda şiddetli yağışların görülmüş, yine 2019 haccında Arafat'ta yağmur yağmıştır. Medine arazisi yeniden bağlık ve bahçelik olabilir mi? Başarılı bir su yönetimi ve ilgili çalışmalar ve politikalar oluşturabilir, sulamalar yaparsa bu olabilir diye düşünüyorum.

F- SONUÇ

1. Gerek Kabe-i muazzama ve gerekse mescidi nebevi genişletme çalışmalarının sürdüğü, inşaatların devam ettiği görülmektedir. 2030 hedefleri ile 5 milyon hacıya hizmet etmeyi planlayan S. Arabistan yönetiminin katı atık ve su atıklarının düzenli toplaması, modern çevre kurallarına uyulması gerektiği bir gerçektir.
2. Katı atıkların geri dönüşümüne kaynağında dönüştürme şeklinde önem verilmelidir.
3. Suların yetersiz olduğu binalarda su tüketiminin tankerlerle de sağladığı düşünülürse su arıtmasına son derece önem verilmelidir.
4. Hicazda raylı sistem kullanılmaya başlanmıştır. Kullanımının yaygınlaşması çevre açısından yarar sağlayacaktır.
5. Hicazda kuru dere yataklarına rastlanmaktadır. Örnek olarak Uhut'ta girişte 10-15 metre genişliğinde ve 3-5 metre derinliğinde bir kuru dere yatağı bulunmaktadır.
6. Hac esnasında hiç bir şeye zarar vermemek esastır ve bu ihram yasakları adeta çevre korumanın uygulanmamalı eğitimidir. (6 – 398)

KAYNAKLAR

1. Eren, Mehmet Prof. Dr. *Çevrenin Korunması Hususunda Hz Peygamberin Sit Alanı Uygulamaları*, Çevre Ahlak Sempozyum Bildiri Metinleri, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep 2014
- 2- Filibeli Ahmed Hilmi İslam Tarihi, Sad. M. Rahmi, Sağlam Kitabevi, İst, 1979
- 3- Gümüşhanevi, Ahmed Ziyaüddin, Geraibül Ehadis, Gonca Yayınları, İst.2013
- 4- Hamidullah, Muhammad, Prof. Dr, İslam Peygamberi, Cilt 1, Ankara, 2003
- 5- Köksal Asım, İslam Tarihi, Cilt. 3, Köksal Yayıncılık, İst, 2002
- 6- TDV İslam Ansiklopedisi, İSAM, Cilt.17. İst. 1998